

даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 08.07.2022).

4. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. : В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с.

5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII (в редакції від 15.06.2022). *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 08.07.2022).

6. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 12 серп. 2022 р. № 573/2022. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573/2022#n5> (дата звернення: 04.09.2022).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-271-8-85>

ГРОМАДЯНСЬКЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: СИНЕРГІЯ ГУМАНІЗМУ, ПРАВА, ТЕХНОЛОГІЙ

Чиж І. С.

*кандидат юридичних наук,
науковий співробітник*

Інституту держави і права імені В. М. Корецького

Національної академії наук України,

професор кафедри журналістики та мовної комунікації

*Національного університету біоресурсів і природокористування
України*

м. Київ Україна

Нобелівський комітет на початку жовтня ц. р. оголосив лауреатів Премії миру. Як повідомляє офіційний сайт [1], «Лауреати премії миру представляють громадянське суспільство у своїх країнах. Вони протягом багатьох років пропагували право критикувати владу та захищати основні права громадян. Вони доклали зусиль, щоб задокументувати військові злочини, порушення прав людини та зловживання владою, демонструють важливість громадянського суспільства для миру та демократії», – зазначили у комітеті. Особливо важливо і знаково, що серед лауреатів Премії миру – українська правозахисна організація «Центр громадянських свобод», заснований у Києві 2007-го року. Головна мета організації – зміцнення українського громадянського суспільства та тиск на владу, щоб зробити Україну повноцінно демо-

кратичною державою. «Після вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року Центр громадянських свобод бере участь у виявленні та документуванні військових злочинів Росії проти українського цивільного населення. У співпраці з міжнародними партнерами центр відіграє новаторську роль у притягненні винних до відповідальності за скоєні злочини», – наголошують представники Нобелівського комітету.

Премію Сахарова за свободу думки від Європейського парламенту за 2022 рік присуджено народу України. «Хороброму українському народу, який представляють президент країни, обрані лідери та громадянське суспільство», – сказано про переможця[2]. «Премія Сахарова «За свободу думки» 2022 року присуджується українському народу. Вона підкреслює зусилля президента України Володимира Зеленського разом із роллю окремих людей, представників ініціатив громадянського суспільства, державних і громадських інституцій, зокрема Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Юлії Паєвської – засновниці евакуаційного медичного підрозділу «Ангели Тайри», Олександри Матвійчук – правозахисниці і голови організації «Центр громадянських свобод», руху громадянського опору «Жовта стрічка» та Івана Федорова, мера Мелітополя, що зараз знаходиться під російською окупацією».

«Українці борються за те, у що вірять. Борються за цінності, захищають демократію, свободу та верховенство права. Ризикують своїм життям. Ніхто більше за Україну не заслуговує на премію, вітання хороброму народу України», – наголосила президентка Європарламенту Роберта Мецола.

Це визнання особливої ролі народу України в утвердженні демократії і захисті свободи базується на міцному історичному фундаменті. Треба наголосити на виразному українському сліду сповідання і утвердження гуманістичних цінностей, формування правосвідомості, фундаментального внеску у революційні технологічні прориви.

Григорій Сковорода, Памфіл Юркевич, Віктор Глушков... Лише три постаті з-поміж багатьох українців, чий внесок у світову культуру, теорію і філософію права, кібернетику, як відкриття ери цифрової цивілізації, є величезним.

Великий Гуманіст і мислитель Григорій Сковорода, 300-річчя якого вшановується цьогоріч, ніс знання і цінності своєму народові, як мандрівний філософ і просвітитель, і вони з роками стають усе більш актуальними та пророчими для України і українців.

Ще у XIX столітті філософсько-правові погляди видатного українського мислителя Памфіла Юркевича (1826–1874 рр.), висловлені у його дослідженнях у царині держави і права [3], так чи інакше обертаються навколо категорій «свободи думання», «підкорення розумові», «совісті», «умоглядної сутності» і т. ін. Досліджуючи історію права від найдавніших часів, ґрунтовно розглядаючи філософське вчення про право від Анаксимандра і Геракліта, Сократа, Платона і Арістотеля

до Цицерона, Гоббса, Спінози, Локка, Руссо; від Піфагорійської школи і софістів до епікурейської стоїчної шкіл та римського права, – усе це можна розглядати як авторитетне свідчення видатного вченого про особливу роль інформації, зокрема, правової, філософської думки у становленні і розвитку держави і права, особистості і суспільства, ідей справедливості й моральності [3, с. 162–163].

Визнаючи інформацію («думку») як найважливіший фактор прогресу, у тому числі і у розвитку права, П. Юркевич зазначає: «...у давнину думка рухалася за фактом, за життям, а в новий час життя – за думкою... Так, вивчення римського права сприяло падінню феодальної системи й утворенню монархії. Коли 1690 року з'явився Локків трактат про уряд, англійський парламент заговорив незвичайною мовою, і це одразу ж було помічено. Книгу Руссо всі партії назвали Євангелієм революції, й ця назва цілком правильна: усю республіканську конституцію було запозичено із вчення Руссо про природне право. Коли Вольтер, учень Ляйбніца, поставив право в залежність під прогресу – «perficte te i psum» («удосконалюй самого себе»), то його теорія стала поштовхом до того, що уряди німецьких держав швидко почали міняти позитивне право, особливо там, де воно затримувало культуру. Нарешті, коли Кант розвинув ідею чистого формального права, то з цього виникли подвійні явища: 1) Римське право дістало невластиву йому вартісність природного права, загальнолюдського, а не [тільки] римського, місцевого; 2) Виникла ідея правової держави, яка мала б на меті лише оберігання права, не маючи іншої мети – релігії, культури. Ця ідея правової держави виявляється ще й досі як певна сила переконань...» [3, с. 164].

Міркування П. Юркевича звучать актуально і сьогодні, через півтора століття, бо вони наочно, на багатому науковому матеріалі демонструють, як інформація змінювала не тільки індивідуумів чи соціальні групи, а й суспільні формації, давала поштовх потужному розвитку прогресу. Обмін інформацією є неодмінною умовою розвитку цивілізації.

Видатний український учений Віктор Глушков стояв біля витоків інформаційно-технологічної революції, теоретично і практично реалізуючи проривні здобутки інформатизації, яка нині визначає особливості ери 21 століття, та вперше підготувавши і видавши українською мовою ще 1973 року «Енциклопедію кібернетики»[4].

Треба зауважити, що інформація є глобальною проблемою сучасності, бо саме від неї залежить успішний розвиток суспільства. Крім того, інформаційна взаємодія різних груп людства – найважливіша форма соціальної взаємодії. Саме від цього залежить суспільний поступ. Інформаційний чинник в останні роки спричинив революційні зміни. Зараз увесь світ включений в єдину інформаційну систему, причому вона працює фактично в режимі реального часу. Інформація для людства є не тільки умовою, але й стимулом до дії,

деінформація та інформаційний хаос викликають почуття невпевненості і безсилля. Велику роль у самопочутті суспільства відіграє також міра задоволення потреби в інформації. У нездоровому суспільстві, як правило, є почуття інформаційного голоду.

Варто наголосити, що тільки вільний рух інформації, юридично гарантована інформаційна діяльність є базовим чинником реального демократизму у суспільстві та якісним показником існуючих прав і свобод людини і громадянина. Без вільного слова не буває вільної людини [5].

Сучасне суспільство потребує відповідних інформаційних прав-відносин, а технології мають бути лише інструментом, що допомагає людству рости і розвиватися. Саме тому, на наш погляд, назріла потреба ввести в науковий обіг термін «інформаційне громадянське суспільство» з акцентом на інформаційно-правовій складовій і, як тотожність, «громадянське інформаційне суспільство» з пріоритетністю гуманістичного громадянського складника. Усе інше, пов'язане з поширенням сучасних цифрових технологій та комп'ютеризації, очевидно, підпадає під визначення «інформатизація»[6, с. 310–311, 314].

Проявами синергії громадянської позиції, базованої на конституційному праві прямої демократії, та інформаційно-комунікативних можливостей стали порівняно недалеко віднесені у часі, – події на українському Майдані Незалежності. Від студентської «Революції на граніті» і аж до Революції Гідності – вияв самоорганізації і прямої демократії, в основі яких є комунікація та інформаційно-спонукальний чинник. Тобто, процеси становлення громадянського суспільства забезпечуються інформаційною складовою. При тому, слід наголосити, що практика використання інформації, пізнавально-інформаційна активність людини – риса порівняно молода відносно загального віку людства. Властивість людини пізнавати світ, отримувати, переробляти і поширювати інформацію формувалася історично. Впродовж цілих епох традиційним було втаємничення знань від широких мас певними зацікавленими групами (жерцями, монахами). Можна з певністю стверджувати: втаємничення інформації завжди (і навіть сьогодні, в інформаційну епоху) було і є інструментом упокоєння. Однак, це може лише уповільнити прогрес, проте не здатне його зупинити. Поширення інформації набуло якісно нових ознак в історично зумовленому процесі удосконалення механізмів комунікації, перш за все, і головним чином, з виникненням преси.

Сьогодні інформатизація дісталася навіть найглухіших закутків планети, і телефони у африканських племен, про що казав світлої пам'яті С. Хокінг, явище звичне[7]. Та чи можна назвати інформаційними такі спільноти, котрі, вражені гуманітарною катастрофою, тяжко бідують, вмираючи нерідко від голоду і епідемій?..

З іншого боку, якими б «демократичними» і привабливими не були конституційні приписи та законодавчі декларації, у закритому суспільстві, де правда підмінена фейком і фейк віднесено до рангу державної

інформаційної доктрини та політики, воно приречене, а держава, яка сповідує інформаційну закритість та обмеження, рано чи пізно змушена буде або демократично трансформуватися, або піти у небуття. Таке чекає Росію після ганебної поразки у ганебній війні проти України.

Література:

1. Оголошено лауреатів Нобелівської премії миру. *Слово і діло*: аналітичний портал. URL:[http://www.slovoidilo.ua/2022/10/07/novyna/suspilstvo/oholosheno-laureativ-nobelivskoyi-premiyi-mygu#:~:text \(дата звернення: 07.10.2022\)](http://www.slovoidilo.ua/2022/10/07/novyna/suspilstvo/oholosheno-laureativ-nobelivskoyi-premiyi-mygu#:~:text=(дата%20звернення%3A%2007.10.2022).) .

2. Премію Сахарова від Європарламенту присудили народу України. *Новинарня – новини України що воює*: веб-сайт. URL: <https://novynarnia.com/2022/10/19/premiyu-saharova-2022-vid-yevroparlamentu-prysudyly-narodu-ukrayiny/>. (дата звернення – 19.10.2022).

3. Юркевич Памфіл. Історія філософії права; Філософія права; Філософський щоденник. 2-ге вид. Київ : Ред. журн. «Український світ», 2000. 756 с.

4. Глушков В. М. Кибернетика, вычислительная техника, информатика: в 3 т. Киев : Наукова думка, 1990. Т. 3. 655 с

5. Чиж І. С. Гарантія свободи. Без вільного слова не буває вільної людини: (за матеріалами радіоциклу «Конституцією гарантовано»). Київ : Навчальна книга, 2004. 334 с.

6. Чиж І. С. Конституційне право на поширення інформації як умова формування інформаційного громадянського суспільства. *Альманах права. Правова аналітика: доктринальні підходи та галузеві виміри*. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. Вип. 9. С. 310–315.

7. Настало самое опасное время для нашей планеты... О чем нас предупреждал Хокинг? lifter.com.ua: веб-сайт. URL: <https://lifter.com.ua/3301/Stiven-Hoking-v-ugase-Nastalo-samoe-opasnoe-vremya-dlya-nashey-planeti> (дата звернення: 15.07.2020).